

Tulevaisuus

- PALJON MAHDOLLISTA

Marko Ahvenainen
Kati Korento
Johanna Ollila
Leena Jokinen
Nina Lehtinen
Janne Ahtinen

TULEVAISUUSOHJAUksen AJATUKSIA JA TEKOJA

Ahvenainen, Marko - Korento, Kati - Ollila, Johanna - Jokinen, Leena - Lehtinen, Nina & Ahtinen, Janne (2014) Tulevaisuus - paljon mahdollista. Tulevaisuusohjauksen ajatuksia ja tekoja • Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto • 39 s. • Painosalama Oy, Turku • ISBN 978-952-249-267-8

Julkaisu on saatavissa myös verkosta: www.getalife.fi sekä www.koukkuun.fi • Tulevaisuuden tutkimuskeskus, www.utu.fi/ffrc • ISBN 978-952-249-268-5 (pdf)

JOHDANTO

Tämä käsikirja on tarkoitettu opiskelijoiden ja muiden oppijoiden uraohjaustyötä tekeville ja siitä kiinnostuneille. Kuvailemme sekä tulevaisuusohjauksen lähtökohtia että sen tueksi kehitettyjä työkaluja. Tulevaisuusohjaus on kehitteillä oleva viitekehys, jonka keskeinen ajatus on yhdistää pitkän aikavälin tulevaisuusajattelua kokonaisvaltaiseen opinto- ja uraohjaukseen. Kirjassa esitellään työkaluja, jotka on kehitetty erityisesti tukemaan nuorten alle 30-vuotiaiden koulutusvalintojen tekemistä ja työelämään siirtymistä.

Käsikirjan tarkoituksena on kertoa, mitä uutta tulevaisuusohjaus tuo ja toisaalta, miten se liittyy nykyisiin opinto- ja uraohjauksen suuntauksiin. Pyrimme antamaan ajatuksia ja vinkkejä siitä, miten voit ohjata ajattelemaan tulevaisuuden työelämää tai auttaa koulutusvalinnoissa. Tulevaisuustyökalujen esittelyn lisäksi mukana on esimerkkejä työkalujen käytöstä opetuksessa ja ohjauksessa. Käsikirja sisältää harjoituksia, tuntimalleja ja kurssisuunnitelmia.

Toivomme, että saat tästä aineksia omaan työhösi ja sen kehittämiseen!

sivu

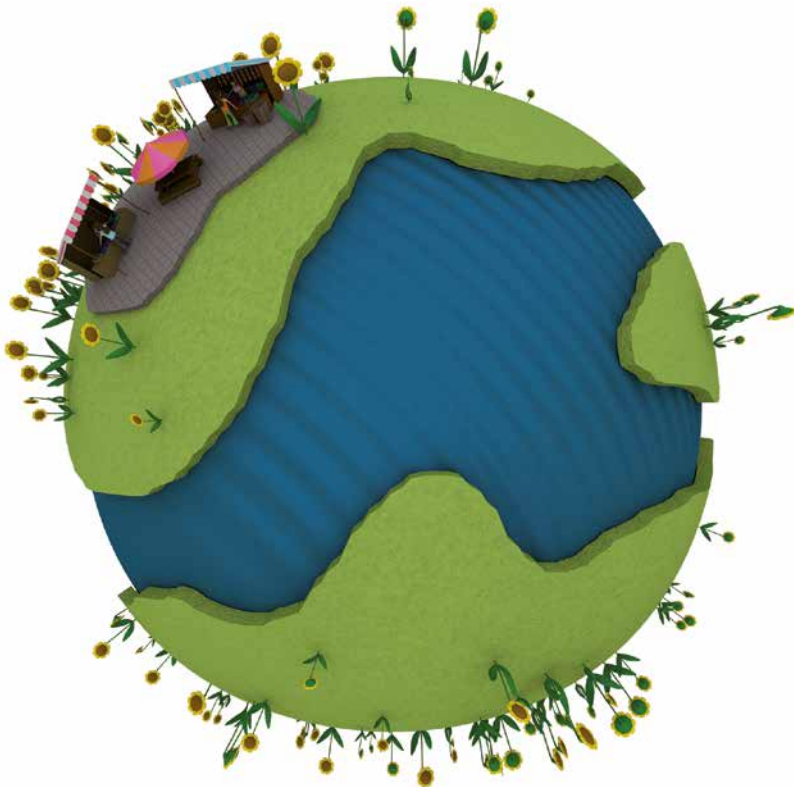
5	Tarvitaanko tulevaisuudessa dinosaurusten metsästäjiä?
7	Menneitä ja nykyisiä tulevaisuuksia
8	Ohjausta tulevaisuuteen vai tulevaisuuden ohjausta?
11	Tulevaisuusohjaus - mitä se on?
12	Teesi 1: Ohjaus kohdistuu koko elämänkaareen
14	Teesi 2: Ohjaus on vuorovaikutusta ja oppimista
19	Tulevaisuustietoisuutta ja -oppimista tukevat työkalut
21	Get a Life -tulevaisuus-simulaatio
23	HUPS - Henkilökohtaisia urapolkuja suunnitmissa -prosessi
25	Pienet suuret valinnat -korttipeli
27	Seikkailu sumussa -simulaatio
29	Lähteet
31	Liitteet

Tulevaisuus - paljon mahdollista -käsikirja on tuotettu Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen koordinoimissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa "Get a Life" sekä "KOUKKU - koulutusvalinnat kuntoon".

Lisätietoja hankkeista ja niiden toteuttajista löytyy verkkosivuilta: www.getalife.fi sekä www.koukkuun.fi.

TARVITAANKO TULEVAISUUDESSA DINOSAURUSTEN METSÄSTÄJIÄ?

Tässä luvussamme pohdimme avoimeen tulevaisuuteen suuntautuvan ohjauksen mahdollisuutta. Tarkastelun keskiöön on nostettu valinnan mahdollisuus ja mahdollisuus valita.

” Kuusitoistavuotias Janne istuu ikkunalaudalla ja katsoo televisiosta nettivideota, jossa kerrotaan maakunnan nykyisistä koulutus- ja työmahdollisuuksista sekä tulevaisuuden näkymistä. Videon on tuottanut alueen koulutuskuntayhtymä ja hän on nähnyt sen aiemmin koulussa opinto-ohjauksen tunnilla. Jannen sylissä on tablettitietokone, jossa on avoinna sähköinen yhteisvalintakaavake sekä muita sivuja, joissa on erilaisia työpaikka- ja palkkatietoja sekä ammatinvalintatestejä. On kevät 2015 ja pitäisi päättää mitä tehdä peruskoulun jälkeen. Ennen tätä päivää koulu ei ole ollut Jannelle se ykkösjuttu elämässä, joten päästötodistuksesta voi numeroiden puolesta odottaa korkeintaan tyydyttävää yleisarvosanaa. Lukio ei kiinnosta ja ammattikoulutuspuolella keskiarvo ei todennäköisesti riitä sähkö- ja automaatiopuolelle, minne Jannen paras kaveri Jussi on päättänyt pyrkiä. Janne kiroilee mielessään valintakriteerejä, koska tietää Jussin olevan käytännössä täysi nolla tekniikassa. Tietokoneita ja mopopautoja Janne on rassailut ja koodin vääntäminenkin onnistuu auttavasti, mutta autopuoli työnä ei oikein inspiroi ja toisella asteella ei enää ole tietotekniikan alan koulutusta.

Kun opo vuosi sitten kysyi Jannelta kiinnostuksen kohteita, hän ilmoitti psykologian, koska tuolloin television rikossarjat ja erityisesti sarjamurhaajien profilointi – niin ja autot tietenkin – olivat päällimmäisenä mielessä. Opo kysyi sähköiseltä assistenttiltaan neuvoa ja älykäs ammattinettiohjelma ehdotti näillä lähtötiedoilla liikennemerkkisuunnittelijan ammattia.

Jannella ei ole mitään aiempaa henkilökohtaista sidosta teollisuuteen, isä on lääkäri ja ekonomiäiti tekee pankissa jotain. Videossa kerrotaan alueen elintarvike-, puu- ja metsä- ja kemianteollisuudesta aloina ja yrityksistä työnantajana. Lisäksi siinä visioidaan tulevaisuuden näkymistä bioteollisuudessa. Visiossa 2030 biojalostamotehdaslaivalla paperimerimies työstää vapaa-ajallaan, oman yrityksensä kautta, virtuaalitukkia etänä LogOff-sahalle. Kyseinen kuvitteellinen luomusaha on erikoistunut tuottamaan ekologisia puuratkaisuja kestävän rakentamisen tarpeeseen. Videon lopussa alueen ammatti-instituutin edustaja kertoo prosessihoitajan ammatillisen perustutkinnon koulutuslinjasta, johon tähtäävä koulutus järjestetään alueella joka toinen vuosi. Seuraava koulutus alkaa syksyllä 2015. Janne kaivaa esiin tiedot prosessihoitajan koulutuksesta ja rastittaa kemianteekniikan koulutusohjelman ykkösvaihtoehdoksi yhteisvalintakaavakkeeseen. Jannella ei ole mitään suurta halua alalle, mutta jotain on valittava, jostain on aloitettava. ”

Janne on kuvitteellinen tulevaisuuden osaja. Jos hän jatkaa valitsemallaan tiellä, hän valmistuu vuonna 2018 prosessinhoitajaksi koulutussuunnitelman määrittelemien sisältöjen mukaisesti. Hän menee valmistuttuaan mahdollisesti töihin, vaihtaa alaa tai alkaa yrittäjäksi ja perustaa vuoden 2030 visiossa esitetyn maailman ensimmäisen luomusahan. Tai tekee jotain aivan muuta mitä hän tai kukaan muu ei vielä osaa aavistaakaan. Janne on rohkea – isänsä mielestä tyhmänrohkea – hän valitsee alan, jonka työllisyysnäköymät ovat muiden mielestä kyseenalaiset. Onhan läntisestä maailmasta kadonnut viimeisen 10 vuoden aikana lähes 20 miljoonaa valmistavan teollisuuden työ-

paikkaa ja Suomestakin yli satatuhatta. Lisäksi nyt puhutaan robotisaatiosta ja automaatiosta, joiden arvioidaan niittävän teollisuustyöpaikkoja entisestään tulevaisuudessa. Janne ajattelee kuitenkin, että koulusta saadulla osaamisella voi aina tehdä jotain, ja toisaalta eihän koulutuksen järjestäjät niin tyhmiä ole, että investoivat osaamiseen, jolla ei ole kysyntää. Eiväthän ole?

Menneitä ja nykyisiä tulevaisuuksia

Maailma muuttuu ja samoin muuttuu alati näkemyksemme tulevaisuudesta. Seuraavassa on lyhyt tiivistetty tulkinta siitä, miten kollektiivinen käsityksemme tulevaisuudesta on historian saatossa muuttunut. Toisen maailmansodan jälkeen alkoi ennen näkemätön talouskasvu. Talous kasvoi jälleenrakentamisen, teollistumisen, kulutuksen ja elintason nousun myötä globaalisti yli 600 prosenttia tulevien 60 vuoden aikana. Ensimmäiset vuosikymmenet kehitys kulki kuin juna ja tulevaisuuden trendiennusteet eivät aina menneet metsään. Laajemminkin ajattelussa vaikutti valistuksen ajan teollistationaalinen suuntaus, jossa maailman ajateltiin olevan yhdenlainen ja kehityksen jatkuvan sellaisena kuin se oli. Kunnes tultiin 70-luvulle ja tielle tuli öljykriisin kaltaisia monttuja. Tulevaisuus alkoi näyttäytyä vaihtoehtoisina mahdollisina skenaarioina. Siitä tuli avoin ja maailmasta sellaisena kuin se on, ainakin joidenkin mielestä, vain mielipidekysymys. Tultaessa 80-luvulle alkoi ilmaantua isoja tulevaisuutta suuntaavia julistuksia kuten kestävä kehitys ja Naisbitin megatrendiajattelu. Ajateltiin, että kaiken muutoksen taustalla on sittenkin muita ohjaavia isompia välttämättömyyksiä – ilmiöitä, tavoitteita ja muutosvoimia, joiden tunnistaminen auttaa mahdollisten, todennäköisten ja haluttavien tulevaisuuksien mielekkäässä rajaamisessa. Viimeisimpänä lisäyksenä tulevaisuusikkunaan tuli heikkojen signaalien metsästys. Heikkojen signaalien etsijä yrittää löytää niitä ilmiöitä, jotka ovat vielä liian merkityksettömiä tullakseen huomatuiksi, mutta joista tulevaisuudessa mahdollisesti kasvaa niin merkityksellisiä, etteivät ne jää huomaamattomiksi.

Nämä kaikki tulevaisuuden ymmärtämisen ja ennakkoinnin muodot ovat vallalla myös tänä päivänä. Muutoksella oletetaan olevan kaava, josta parametrien arvoja muuttamalla saadaan laskennallisia ennusteita todennäköisistä tulevaisuuksista, kuten "Maailmassa on vuonna 2050 noin 9 miljardia ihmistä. Tulevaisuudesta on luotu vaihtoehtoisia skenaarioita, tulkintoja teknologian, markkinoiden, yhteiskunnan ja näiden välisen suhteiden megailmiöistä. On luotu yhden sanan teorioita, julkilausumia, visioita ja strategioita tulevaisuuden suuntaamiseksi ja tekemiseksi (esim. kestävä kehityksen uudelleenmäärittely Vihreäksi taloudeksi 20 vuotta Rion ympäristökokouksen jälkeen). On myös tunnistettu meille historiattomia ilmiöitä eli heikkoja signaaleja, joista voidaan päätellä erilaisia mahdollisuuksia, sekä tehty synteesiä näistä kaikista edellä mainituista. Tulevaisuutta on yritetty ottaa haltuun kaikin keinoin.

Onko siis tulevaisuudessa tarvetta dinosaurusten metsästäjille? Onko täysin mahdotonta, että tulevaisuudessa ei ole dinosauruksia ja niiden metsästäjiä? Kuinka toivottavaa ja todennäköistä on, että ajatus toteutuisi? Onko sitä mahdoton kuvitella, onko se teknisesti mahdotonta tai luonnonlakien vastaista? Onko mahdollisuus kustannuskysymys? Jos joku haluaisi herättää henkiin dinot ja se olisi teknisesti toteutettavissa, niin olisiko se kuitenkin niin kallista ja siksi epätodennäköistä että siihen ei ole syytä uskoa? Kieltäisikö yhteiskunta dinot vai alkaisiko se kouluttaa niiden metsästäjiä tai hoitajia? Sillä, uskonko tarvetta olevan vai enkö usko, ei ole tulevaisuuden päättelyn näkökulmasta juurikaan eroa, mutta erilaisten näkemysten ja olettamusten käytännön seuraukset tässä ja nyt saattavat olla huomattavat.

Ohjausta tulevaisuuteen vai tulevaisuuden ohjausta?

Meille ihmisinä erityisen merkityksellistä on se mihin uskomme voivamme vaikuttaa ja mitä voimme valita, kaikki muu - välttämättömyyttä tai sattumaa - on otettava huomioon joka tapauksessa. Jos otamme yleiseksi elämänasenteeksi näkemyksen, jonka mukaan voimme valita ja on olemassa todellisia vaihtoehtoja, on tulevaisuus ainoa asia mitä meillä on jäljellä muutettavaksi.

Oletetaan, että voimme auttaa itseämme ja muita tulevaisuuteen liittyvien valintojen tekemisessä ja kutsutaan tätä auttamista yleisesti ohjaamiseksi, välittämättä tässä kohdalla muista mahdollisista ohjauksikäsitteen rajauksista. Ohjauksella voimme esimerkiksi yrittää vapautua tai vapauttaa ennakkokäsityksistä, jotka ohjaavat päätöksentekoamme ja saavuttaa näin uusia mahdollisia vaihtoehtoja. Ohjaaja tai ohjattava ei pääse tulevaisuutta karkuun missään ohjaustilanteessa, olipa kyseessä sitten vaihtoehdoista tiedottaminen, ongelmanratkaisu, tavoitteiden asettaminen, toimenpiteiden suunnittelu tavoitteisiin pääsemiseksi, motivointi, laajemman näkemyksen aikaansaaminen vaihtoehtojen määrän lisäämiseksi tai merkitysten etsiminen valintojen tueksi nykyhetkessä, seuraava siirto tai koko elämään liittyvä iso juttu.

Ohjauksen kutsuminen tulevaisuussuuntautuneeksi tarkoittaa yksinkertaisesti nykyisyyden ja tulevaisuuden toinen toistaan määrittävän suhteen hyväksymistä. On tiedostettava, että olemassa olevat vaihtoehdot ja nyt tehtävät valinnat vaikuttavat tulevaisuuteen, mutta samalla on hyväksyttävä näiden valintojen taustalla vaikuttavien seurausoletusten vaikutus nykyisiin valintoihin ja vaihtoehtoihin.

Mistä valinnoissa on kysymys?

Tarkastellaan esimerkin vuoksi koulutusvalintoja. Tällä hetkellä Suomessa on toisen asteen jälkeen tarjolla korkeakouluissa yli 900 eri pääainetta tai koulutusohjelmaa, jotka johtavat lähemmäs 3000 erilaiseen työelämän mahdolliseen tehtävänimikkeeseen (töissä.fi). Informaatiota erilaisista vaihtoehdoista on tarjolla ja valinnanvaraa siis on.

Oletetaan, että henkilökohtaisella tasolla koulutusvalintaa ohjaava keskeinen vaikutin ja kynnys on kiinnostus. Tällöin voi valintaa ohjata esimerkiksi

- Kiinnostus asiasta itsestään: "Vaikka en tiedä miksi, olen silti aina tiennyt, että haluan opiskella lääkäriksi."
- Kiinnostus asiasta suhteessa muihin asioihin (esim. työ, työllisyys, palkka, status, koulutuspaikka jne.): "Haluan tulla lääkäriksi, koska heillä on hyvät työnsaantimahdollisuudet ja hyvä palkka."
- Kiinnostus asiasta suhteessa sen mieleemme välittävään oman elämän ideaan: "Lääkäriksi opiskeleminen mahdollistaa minulle hyvän elämän."

Valintojen kautta pyritään vastaamaan kysymyksiin siitä kuka "minä" olen ja mihin kuulun, mitkä ovat merkitykseni ja arvoni sekä millainen "minä" olen? Valinnoissa on siis kysymys lopulta "minästä". Filosofin William Jamesin mukaan yksilön "minä", sen rajamattomimmassa merkityksessään, on kaiken sen summa, jota ihminen nimittää omakseen (Ojanen). Koska valintoja voidaan ajatella tehtävän itselle soveliaan maailman saavuttamiseksi, on "minästä" mahdoton luopua ilman, että luopuisi samalla vastuusta. "Minän" nostamista kaiken yläpuolelle ei pidä ymmärtää sen olevan arvojen arvo kaikessa. On esimerkiksi eri asia olettaa yksilön etujen vaalimisen olevan kaikkien etu kuin olettaa että rajattomasta yksilön etujen ajamisesta on etua kaikille.

Henkilökohtaisten valintojen tekemisen näkökulmasta keskeinen kysymys on mistä "minän" tavoitteet tulevat. Tuo kysymys liittyy henkilökohtaiseen merkityksenantoon ja sen sisällöt vaihtelevat hengissä selviämisestä jokapäiväiseen tyytyväisyyteen, viihtymiseen ja hyvinvointiin "kaikkien meidän minujen" elämässä. Käytännössä järkevä arvioidaan tavoitteiden mielekkyyttä ja selvitetään miten asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, mutta itse tavoitteet asetetaan usein emootioiden ja arvojen pohjalta. Tästä seuraa että, jos minulta valitsijana puuttuu vain toimenpidesuunnitelma tavoitteisiini pääsemiseksi, niin ratkaistavana oleva ongelma on suhteellisen helppo. Tiedän mitä etsiä ja jos vain on aikaa ja resursseja niin ongelma on kyllä ratkaistavissa.

Entäpä jos koulutusvalintoihin ohjaava keskeinen vaikutin puuttuu? Tällöin lähtötilanne on huomattavasti vaikeampi.

- En tiedä mitä tavoittelen tai mistä olisin kiinnostunut.
- En tiedä mitä minun tulisi etsiä ja mistä aloittaisin.

Usein päätöksenteon lähtökohta "minän" elämässä on juuri vaikeasti määriteltävä vaikeuden tunne tai hämmennys – ei selvärajainen ongelma, jota pyrin ratkaisemaan. Näissä tilanteissa vaikka "minulla" olisi kaikki tieto käytettävissäni, on mahdollista että en vain tiedä mitä valita. Lisäinformaatio olisi vain omiaan lisäämään hämmennyksen määrää, koska en ole vailla tietoa vaan vastausta. Ja vastausta ei ole, koska perimmäinen kysymys puuttuu. Hämmennyksen syy voi olla niinkin yksinkertainen, että on pakko valita, mutta en halua tehdä sitovia ratkaisuja, koska hyviä vaihtoehtoja on liikaa.

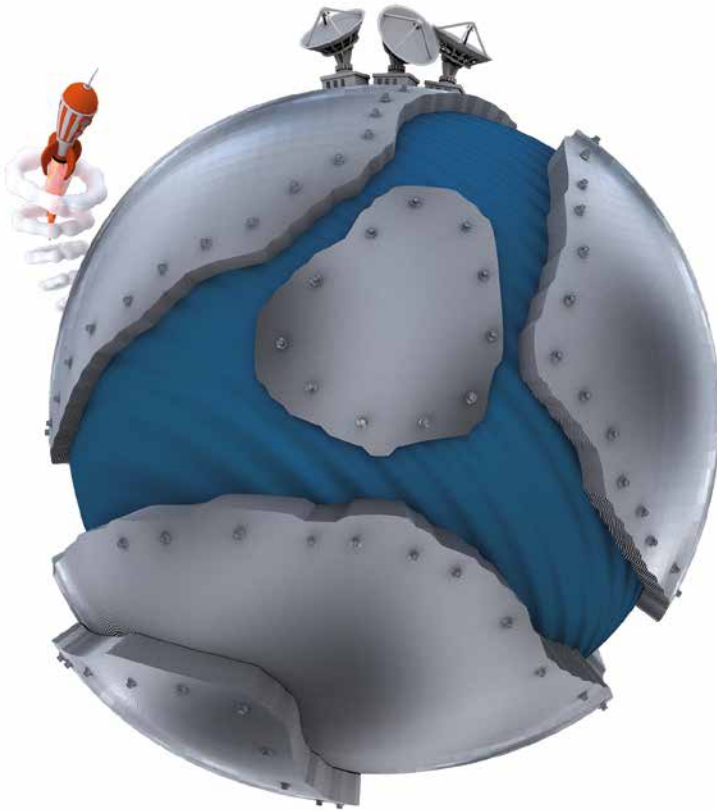
Ohjauksen on ylitettävä vaihtoehdot

Palataan koulutusvalintoihin ja esitetään kysymys: Miksi nuoret tekevät väärä valintoja esimerkiksi kouluttautumalla aloille, joilla ei ole töitä? Yhteiskunnan näkökulmasta huoli näyttäisi olevan todellinen ja perusteltu, koska yhteiskunta ei tarvitse vain työn tuloksia vaan työtä itseään; työ on keskeinen yhteiskuntaan osallistumisen muoto. Yhteiskunta tarvitsee siis työtä, jotta olisi töitä, verotuloja ja edelleen koulutusmahdollisuuksia. Toisaalta yhtä hyvin voisi kysyä, että jos näin on, niin miksi ette ohjaa paremmin tai miksi koulutusjärjestelmä sitten tarjoaa väärä vaihtoehtoja valittavaksi. Miksi vastuu väärin valitsemisesta vieritetään nuorille, joilla on ehkä kuitenkin rajallisimmat mahdollisuudet ottaa valintahetkellä vastuuta tarjotuista vaihtoehdoista ja valinnan seurauksista? Kysymys väärästä valinnoista on lähtökohtaisesti väärä, koska "väärän valinnan" mahdollisuus on valinnan mahdollisuuden ehto. Se, että voimme valita ja vaikuttaa näin valinnoillamme asioiden kulkuun, tarjoaa mahdollisuuden oikeille siinä missä väärillekin valinnoille. Valintoja tehdään nyt, mutta seurausten myötä niitä ymmärretään vasta myöhemmin. Maailma on valittu, mutta sitä ei voida valita.

Valintojen ohjauksen liittyvä perusongelma on siinä, että on hankalaa määritellä yhtään yleistä periaatetta, arvoa tai käyttäytymisohjetta, joka soveltuisi ratkaisuksi kaikkiin ihmisen valintatilanteisiin. Toinen perusongelma on kysymys siitä, mitä voidaan todella tietää kustakin vaihtoehdosta. Varsinainen ohjauksen paradoksi tulee kuitenkin niistä taustoista, joita meillä ihmisillä on mukanaamme tulevaisuuteen liittyviä päätöksiä tehdessämme. Taustojen toisen ääripään muodostaa karikatyyri valitsijasta, jolla on perustavanlaatuisen tietoisuus omista päämäärästään, arvoistaan ja vankka sitoutuminen niihin. Tällaista "fundamentaalista valitsijaa" voidaan ohjata vain omien arvojen suuntaan eli periaatteessa häntä ei voida ohjata. Toinen karikatyyri valitsijasta on ihminen, joka on avoin ohjaukselle. Hänellä voi olla esimerkiksi niin sanottu "hyötymoraali". Tällaista valitsijaa voidaan ohjata periaatteessa minne vain, kunhan eri vaihtoehtojen suhteelliset hyödyt osoitetaan uskottavasti. Jotta paradoksilta vältyttäisiin, ohjauksen tulisi ensisijaisesti olla ohjausta valintojen tekemiseen, ei valintojen ohjausta. Tärkeää on tietoisuus siitä, että voimme valita ja siksi meidän kannattaa kiinnostua ja innostua valinnoistamme.

TULEVAISUUSOHJAUS – MITÄ SE ON?

Tässä luvussa kerromme mitä ja millaista tulevaisuusohjaus on ja mitä uutta se tuo vallitseviin käsityksiin opiskelijoiden ja oppijoiden ohjauksesta.

Teesi 1: Ohjaus kohdistuu koko elämänkaareen

Nykyinen suomalainen opinto- ja uraohjaus on kehittynyt terapiatyön pohjalta ja käytännön ohjaustyössä sosiodynaamisella lähestymistavalla on vankka asema. Ohjauksessa keskitytään elämäntilanteen hahmottamiseen ja tulevaisuus nähdään erilaisina toiveina, tavoitteina, suunnitelmina tai vaiheina. Ohjauksessa korostuu ihmisen elämänkentän merkitys, sen sosiaalisen kehikon ympäristö, jossa ovat sekä resurssit että ongelmat. Todellisuus nähdään subjektiivisena ja se luodaan sosiaalisten suhteiden kautta. Tämän näkemyksen mukaan elämä on jatkuvassa liikkeessä, muutoksessa ja ihmisen kehittymispotentiaali on keskeistä.

Oman lisänsä ohjaukseen tuo kognitiivis-analyttisestä teoriasta kehittynyt dialoginen ohjaus, jossa työskentelyn tavoitteena on tukea itseymmärryksen ja havainnoivan suhtautumisen kehittymistä (Nummenmaa et al.). Oppimista ja sisäistä pohdintaa (reflektio) korostavat näkemykset puolestaan perustuvat tulevaisuuden tietoiseen luomiseen ja ongelmien ratkaisuun lyhyellä aikaperspektiivillä. Ratkaisukeskeisessä lähestymistavassa asetetaan innostavia tavoitteita ja pohditaan askeleita kohti tavoitteita. Ohjauksessa korostetaan konkreettisuutta. Ihminen voi omalla toiminnallaan ja valinnoillaan vaikuttaa siihen, minkälaiseksi ongelmatilanteista selviytyminen muodostuu.

Ajatus tulevaisuushajauksesta lähti havainnosta, että eri ohjaussuuntaukset ovat voimakkaasti yksilökeskeisiä ja niiden keskeinen ideologia korostaa ohjattavan omien valintojen kunnioitusta. Ohjauskeskusteluissa puolestaan tulevaisuus usein ymmärretään vain lähitulevaisuutena, jolloin saatetaan jättää pohtimatta uran ja elämän suunnitteluun liittyviä sisältöjä (Juutilainen). Lisäksi ohjaus keskittyy vain ohjattavan omaan tulevaisuuteen, josta ei ole saatavilla faktatietoa (Onnismaa, 2007). Kuitenkin muutokset yhteiskunnassa ja työelämässä, kuten uran pilkkoutuminen eri osiin, luovat lisääntyntä ohjauksen tarvetta etenkin elämän siirtymävaiheissa. Uran ja elämän suunnittelusta on tullut jatkuvaa, eivätkä siirtymät enää välttämättä liity tiettyyn ikäkauteen tai elämänvaiheeseen, vaan niistä on tullut jatkuva päättymätön prosessi (Onnismaa, 2003).

**OHJAUKSEN HAASTE:
Näkökulman laajentaminen yksilöstä yhteisöön
ja lähitulevaisuudesta koko elämänkaareen.**

Tulevaisuushajauksen kehittämistyössä ajatuksenamme on ollut yhdistää tulevaisuudentutkimuksen sekä nykyaikaisen opinto- ja uraohjauksen näkökulmat. Oppijoina ovat kaikki osapuolet; ohjattava, ohjaaja ja ympäröivä yhteisö, sekä laajimmillaan ohjauksessa mukana olevat organisaatiot, ohjausverkostot ja koko yhteiskunta.

Tulevaisuusohjauksella valmennetaan ihmisiä tekemään sellaisia päätöksiä, joilla on kauaskantoinen ja suuri merkitys. Pitkälle tulevaisuuteen suuntautuva ohjausprosessi sisältää yksilöllisen näkökulman lisäksi sosiaalisen ja yhteiskunnallisen kontekstin. Pyritään eri tietolähteitä (kuten esim. uutiset, media, työllisyyskatsaukset, poliittiset päätökset, talouden tunnusluvut) hyväksi käyttäen mallintamaan miltä tulevaisuus työelämässä ja yhteiskunnassamme mahdollisesti tulee näyttämään, ja miten yksilön tulevaisuus voi siihen kietoutua. Näkökulman muutos yksilöstä laajempaan yhteisölliseen tarkasteluun tuo merkittävän lisän nykyiseen ohjauskeskusteluun.

Tulevaisuudentutkimuksen ja sen mukaisen tulevaisuusajattelun ydin on, että tulevaisuutta ei voi ennustaa, vaan sitä pyritään kuvaamaan ennakoivasti. Tietomme ja käsityksemme tulevaisuudesta perustuvat olettamuksiin ja näkemyksiin mahdollisista tulevista tapahtumista, jotka hahmotetaan järjestelmälliseksi kokonaisuudeksi. Tulevaisuusajattelussa oleellista on varautua erilaisiin kehityskulkuihin, jotka toteutuessaan johtaisivat vastaavasti erilaisiin tulevaisuuksiin. Tulevaisuutta koskevaa tietoa voidaan käsitellä vain siinä muodossa, jossa se esittäytyy nykyisyydessä: aikomuksina, mahdollisuuksina, unelmina, toiveina ja pelkoina (TOPI).

Pitkän aikavälin tulevaisuuteen suuntautuminen tarkoittaa ohjauksessa tietoisuutta kokonaisuudesta, joka muodostuu sekä kokemuksista, nykyhetken tarpeista ja toiveista sekä tulevaisuuden mahdollisuuksista. Tietoisuus tulevaisuudesta on ikään kuin olemista tulevaisuudessa ja asioiden pohtimista tulevaisuuden näkökulmasta tai tulevaisuudesta käsin. Tietoisuus ei ole tulevaisuuden suunnittelua vaan mahdollisuuksien tutkimista ja arviointia erilaisista näkökulmista. Tämä on tärkeää siksi, että tulevaisuusohjauksessa inhimillinen tapa ajatella, toimia ja olla nähdään jatkuvasti kehittyvänä ja muuttuvana. Dynaamisessa muuttuvassa prosessissa on merkittävää olla psykologisesti ja sosiaalisesti läsnä tietoisena toimijana (Lombardo). Henkilökohtaisella tasolla tulevaisuus ei kuitenkaan ole vain jotain tietoisesti tavoitettavissa olevaa: **tulevaisuudellisuus** on tulevaisuuden ilmenemistä meissä (Ahvenainen).

Oma näkemys ja visio tulevaisuudesta syntyy kyvystä havainnoida, reflektoida, ja tunnistaa sekä ulkoisia että omaan itseen liittyviä tulossa olevia muutoksia. Tulevaisuutta koskevat päätökset tehdään nykyhetkessä, nykyisen tiedon ja tilanteiden pohjalta. Ohjausprosessissa oleellista on tunnistaa sisäinen kyky ohjata omaa elämää tietyssä sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tulevaisuusohjauksessa merkittäviä ovat rationaalisen ajattelun lisäksi intuitio ja tunteet, koska kaukaisesta tulevaisuudesta meillä ei ole käytettävissä faktatietoa. Ohjausprosessissa on keskeistä tutkia ja reflektoida niitä asioita, joiden perusteella ajattelemme tulevaisuutta ja omaa toimintaamme. Kyky kyseenalaistaa omaa ajattelua yhtä hyvin kuin vallitsevia systeemejä on aktiiviseen tulevaisuuteen suuntautumisen ytimessä.

Tulevaisuusohjaus sisältää ajatuksen yksilön hyvinvoinnista ja täydestä hyvästä elämästä niin kuin ihminen sen itse määrittelee. Aktiivinen suhtautuminen tulevaisuuteen sisältää sekä kiinnostuksen omaan itseän että sosiaaliseen ympäristöön.

Tulevaisuustietoisuuden kehittyminen ja oppiminen tulevaisuutta varten muodostavat yhdessä transformatiivisen muutoksiin tähtäävän prosessin. Se sisältää kyvyn 1) sosiaalisen ympäristön kriittiseen arviointiin, 2) itsenäiseen harkintaan, 3) oman roolin ja merkityksen näkemiseen, sekä 4) itsereflektioon, eli sisäisten prosessien ja ulkoisten suhteiden pohdintaan.

Teesi 2: Ohjaus on vuorovaikutusta ja kaikkien oppimista

Nuori tekee koulutus- ja ammatinvalintaa sosiaalisessa ympäristössä ja verkostoissa. Näihin ns. rationaalsiin verkostoihin kuuluvat vanhemmat, ystävät, opettajat ja sukulaiset (Suihkonen). Vanttajan (2002) mukaan ne ihmiset, jotka elävät tiettyssä kulttuurissa vuorovaikutuksellisessa lähiympäristössä, muokkaavat yksilön käsitystä itsestään, mahdollisuuksistaan ja itselleen sopivista uravaihtoehdoista. Näin uravalinnasta saattaa nähdä, mitä ihminen arvostaa ja on oppinut pitämään tavoiteltavana asiana. Siksi yksilön elämänpäiriin ja -kokemusten kuvaaminen tekee ymmärrettäväksi sen, miten hänen arvonsa ja tavoitteensa kytkeytyvät esimerkiksi sukupolveen, kotitaustaan, sukupuoleen ja aikaan.

Edellä kuvataan **kokemusoppimisen** yhteisöllistä ja kontekstuaalista luonnetta korostavaa vuorovaikutusta ja vuoropuhelua yhteisössä (Lave & Wenger), jolloin tulevaisuuteen tähtäävät valinnat pohjaavat aikaisempiin kokemuksiin sekä niistä nouseviin arvoihin ja merkityksiin. Uravalinnassa tämä voi näkyä esimerkiksi siinä, että valitaan sama tai samantapainen ammatti kuin omilla vanhemmilla tai lähisukulaisilla on. Tehdyt valinnat kantavat silloin, kun valittu ala tai ammatti sekä on itseä kiinnostava että elinvoimainen myös tulevaisuudessa (aina tarvitaan lääkäreitä ja opettajia - vai tarvitaanko?), ja nuoren omat kyvyt sekä koulumenestys tukevat valinnan tekoa. Toisinaan nuoren lähiympäristö ja elämäkokemukset eivät anna riittävää tukea omien mahdollisuuksien tunnistamiseen ja uravalintojen tekemiseen. Tällöin voidaan tilannetta parantaa laajentamalla ja monipuolistamalla nuoren kokemusmaailmaa, sekä tukea niihin pohjautuvaa reflektiota.

Tulevaisuusohjauksen juuret ovat sosiodynaamisessa perinteessä siten, että tulevaisuuteen kuuluu koko ihmisen elämänpäiri. Lisäksi lähestymme tulevaisuuden ajattelun ja toiminnan suhdetta reflektiivisestä sosiaalisesta oppimisesta sekä kokemuksellisesta oppimisestä käsin. Kokemusoppiminen perustuu havainnointiin ja sitä kautta muodostuvaan ymmärrykseen. Merkittävässä osassa ovat konteksti ja esiymmärrys, joiden kautta uusi informaatio suodattuu tiedoksi. Keskeisintä oppimisen ja tiedon hyödynnettävyyden kannalta on kuitenkin mielessä syntyvä uusi malli eli käsitys asiasta, jota voi hyödyntää seuraavissa eteen tulevilla tilanteilla. (ks. esim. Miettinen).

Kokemusoppiminen ei kuitenkaan yksin pysty vastaamaan haasteeseen, jossa runsaasta kokemuksesta ja yhteisöllisestä tuesta huolimatta nuori ei kykene tekemään koulutus- tai uravalintaa. Myös pitkän elämän- ja työkokemuksen omaavat aikuiset voivat kokea pysähtyneensä paikoilleen ja hapuilevansa samankaltaisen sumuverhon takana kuin nuoretkin etsimässä elämänsä suuntaa ja mahdollisesti uutta ammattia. Kokemuksen määrän lisääminen ei tuotakaan ratkaisua valinnan ongelmiin silloin, kun arvioidaan valinnasta seuraavien vaikeasti tässä ajassa nähtävien vaikutusten toteutumisen todennäköisyyksiä tulevaisuudessa. Voidaan pohtia esimerkiksi kuinka todennäköistä on, että kiinnostusta herättävä uratoive tulee olemaan olemassa ja myös työllistää seuraavien vuosikymmenten aikana, sekä kuinka todennäköisesti se työllistää omalla lähialueella tai yleensä Suomessa. Punnittavat todennäköisyydet voivat liittyä myös henkilökohtaisempiin kysymyksiin, kuten esimerkiksi pohdintaan mahdollisesti puhkeavien perinnöllisten sairauksien vaikutuksista tai tulevan perhe-elämän sovittamisesta kiinnostavaan mutta vaativaan työhön tulevaisuudessa. Oliko 25–30 vuotta sitten nähtävissä, että elektroniikka-ala tulee kriisiytymään Suomessa ja työpaikat siirtyvät halpatuotannon maihin, tai että tietokoneella pelaamiseen ja ohjelmointiin käytetty aika on nyt valttia peliteollisuuden ollessa nousujohteista?

Brehmerin mukaan ihmiset eivät opi pelkästään omien kokemustensa pohjalta päätelyä edellyttäviä tehtäviä, kuten todennäköisyyksien arviointia. Tarvitaan oppimiseen tutkivampaa ja uutta luovaa otetta, jolloin päätelyn avulla voidaan oivaltaa ja tunnistaa uusia asioita, asiayhteyksiä ja merkityksiä. Kokeileva oppiminen vastaa tähän tarpeeseen määrittelemällä oppimisen prosessiksi, minkä tulee olla aktiivista hypoteesin muodostamista ja testaamista (Brehmer, Dewey). Nämä periaatteet ovat edelleen käytökelpoisia ja niitä on hyödynnetty mm. tutkivan oppimisen (Hakkarainen et al.) ja ongelmaperustaisen oppimisen pedagogisessa kehittämisessä. Kokeileva oppiminen on lupaava työkalu myös ohjaukseen, jossa kartoitettavasta alueesta – ohjattavan henkilökohtaisesta tulevaisuudesta – ei ole olemassa tietoa. Tällainen uutta etsivä ja kartoittava oppiminen on varsin hyödyllinen tapa avartaa oman tiedon ja ymmärryksen rajoja (ks. esim. Helander).

OPPIMISEN HAASTE:
Ohjattava-ohjaaja vuorovaikutuksessa tapahtuva oppiminen ei enää riitä ohjauksen haasteiden ratkaisemiseen; tarvitaan tulevaisuusoppimista.

Usein omaa tulevaisuutta koskevien valintojen tekeminen edellyttää sellaisten ristiriitojen ratkomista, että yksilön lisäksi oppimisprosessi laajenee myös ohjaajan ja laajemmin koko yhteisön tai yhteiskunnan tasolla tapahtuvaan oppimiseen (ks. edellinen luku

ja valintojen vaikeus). Tälle ajalle ominaista on, että nuoriin kohdistuu useita keskenään ristiriitaisia odotuksia ja vaateita, mitkä vaikuttavat merkittävästi koulutusvalintojen tekemiseen. Samalla ristiriitojen ratkaiseminen edellyttäisi poliittista päätöksentekoa, eikä siten ole yksin nuorten itsensä vallassa. Nykytilanne voidaan kiteyttää seuraavaan ristiriidan kuvaukseen:

Yhteiskunta vaatii samanaikaisesti nuoria tekemään nopeasti kauaskantoisia koulutus- ja uravalintoja vaikka se ei enää itsekään pysty ennakoimaan työelämän muutoksia pitkällä aikavälillä ja siten tukemaan työuran suunnittelua. Koulutus ei enää automaattisesti takaa työllistymistä.

Ristiriita ei ole yksin nuoren tai yhdessä ohjaajan kanssa ratkaistavissa. Se voi aiheuttaa käytännössä osalle nuorista turhautumista ja passivoitumista valintatilanteessa; osa voi jopa kokea ohjauksen vallankäyttönä, jolla pyritään painostamaan koulutusvalinnan tekemiseen nopeasti. Ohjaajan työssä se voi näkyä siten, että yhä useammin eteen tulee ohjattavia, joiden tilanteen ratkaiseminen edellyttää eri toimijoiden yhteistyötä ja dialogia ohjattavan kanssa. Ohjauverkostojen merkitys ohjaajan oman työn tukena kasvaa.

Toinen tunnistettava ristiriita liittyy tehtävän koulutusvalinnan sisäiseen ongelmaan:

Koulutusvalinta tulisi tehdä "kerralla oikein" huomioiden omat tarpeet, kyvyt ja kiinnostus, sekä työelämän ja yhteiskunnan tarpeet, ja sitoutua omaan valintaansa saamalla tutkinto valmiiksi ja hakeutumalla kyseisen alan työtehtäviin. Tämä johtuu siitä, että koulutusalan ja -tason vaihtaminen tai kokonaan uudelle alalle siirtyminen ei ole koulutusjärjestelmässämme erityisen suositeltavaa, eikä sitä rakenteellisesti tueta nuorten kohdalla. Samanaikaisesti yhteiskunnan ja työelämän tarpeet muuttuvat välillä hyvinkin nopeasti eikä valmistuvia osajia enää tarvita ennakoidussa määrin työmarkkinoilla. Tällöin tarve uudelleenkoulutukseen voi tulla yksilön työuralla eteen hyvinkin nopeasti.

Edellisten ristiriitojen ratkaisu edellyttää **ekspansiivista oppimista** (Engeström), jossa lähtökohtana on tunnistaa oppimisen kohteen laajeneminen koskettamaan 1) koko ohjauksjärjestelmämme toimivuutta, 2) koulutusjärjestelmämme mahdollisuuksia tuottaa joustavampia ja muuntuvampia opintopolkuja sekä horisontaalisella että vertikaalisella tasolla ja 3) työelämän osaamistarpeiden entistä nopeampaa ja monipuolisempaa ennakointia yhteiskunnallisella tasolla (mm. työelämän toimijat ja tutkijat, ministeriöt, koulutuksen järjestäjät) tulevaisuustietoisuuden kehittymisen (koskee kaikkia) ja yksilötasolla valintojen teon tueksi. Yksilöiden - ohjattavan ja ohjaajan - osaamisen ja tulevaisuustietoisuuden lisääminen ei enää yksinään pysty tuottamaan ratkaisua näihin ristiriitoihin, mutta kylläkin on edellytys yksittäisissä valintatilanteissa sille, että nuori oppii arvioimaan ristiriitaisten asioiden mahdollisia vaikutuksia toivomalleen koulutus- ja urapolulle.

Kolmas tunnistettava ristiriita liittyy edellä toisena kuvattuun ristiriitaan ja kohdistuu myös koulutusvalintaan ja sitä ohjaaviin arvoihin ja sääntöihin:

Suomalaisessa yhteiskunnassa arvostetaan yksilön vapautta valita omaa elämää koskevissa asioissa, kuten koulutusvalinnoissa. Samanaikaisesti valintamahdollisuuksia vähennetään, mikä tulee näkyväksi erityisesti silloin kun tarkastellaan koulutusvalintojen mahdollista ketjua yksilön koko työuran aikana.

Voiko tulevaisuutta opetella?

Kaikki inhimillinen päätöksenteko on ainakin jossain määrin tulevaisuuteen suuntautunutta, siksi tulevaisuusajattelulla ja sen kehittämisellä voidaan vaikuttaa päätöksenteon laatuun ja tietoisuuden tasoon. Tietoisuus omien päätösten ja valintojen seurauksista lisää yksilön ymmärrystä ja aktiivisuutta oman elämänsä ja sosiaalisen roolinsa hallinnassa.

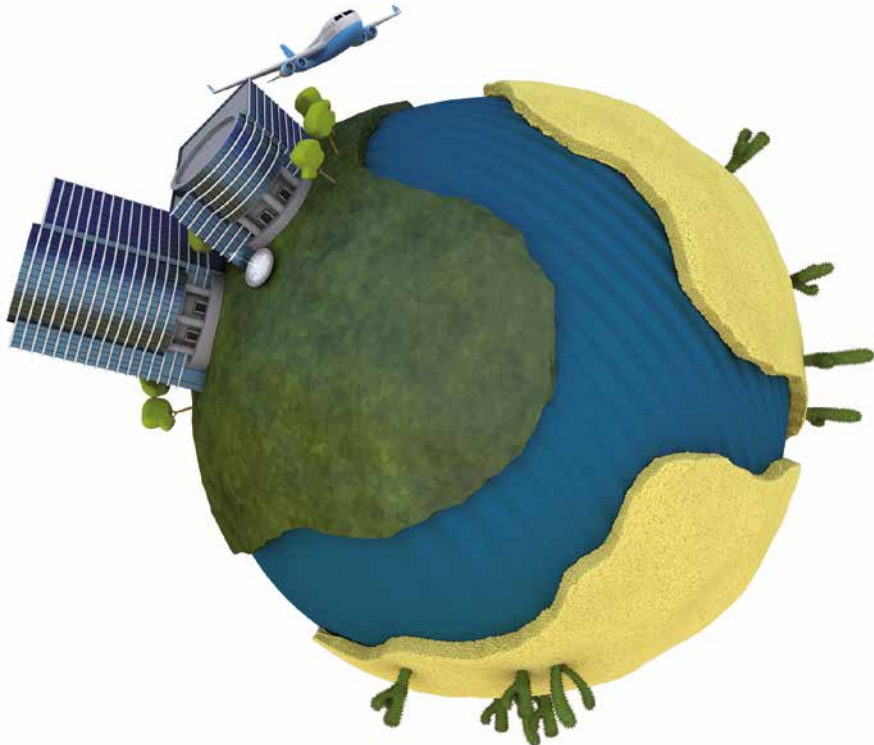
Maailmassa – ja erityisesti tulevaisuudessa – on vain vähän muuttumattomia faktoja tai ne ovat vielä tuntemattomia, joten niiden hahmottaminen ei onnistu pelkästään nykyisen informaation varassa. Mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen näkeminen edellyttää rohkeaa kokeilua, oman maailmankuvan rajojen kyseenalaistamista sekä niiden laajentamista. Tarvitaan myös kykyä havainnoida, reflektoida ja tunnistaa sekä ulkoisia että omaan itseen liittyviä, tulossa olevia muutoksia. Näitä osaamisia voidaan saavuttaa [tulevaisuusoppimisella](#), joka voidaan määritellä ekspansiivisen oppimisen tulevaisuuteen suuntautuvaksi muodoksi.

Tulevaisuutta koskevat päätökset tehdään nykyhetkessä, nykyisen tiedon ja tilanteiden pohjalta. Tulevaisuusoppimisen prosessissa oleellista on tunnistaa mahdollisuudet ohjata omaa elämää tietystä sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa, sekä hyödyntää rationaalisen ajattelun lisäksi intuitiota ja tunteita, sillä kaukaisesta tulevaisuudesta meillä ei ole käytettävissä faktatietoa. Keskeistä on tutkia ja reflektoida niitä asioita, joiden perusteella ajatteleme tulevaisuutta ja omaa toimintaamme.

Tulevaisuusohjauksen tärkein tehtävä on luoda opiskelijoille mahdollisuuksia oppia erilaisten tulevaisuuksien hahmottamista ja arvioida niiden vaikutuksia omaan elämänkulkuunsa sen mukaan, millaisia valintoja itse on valmis tekemään. Tulevaisuusohjaus keskittyy luovan ja kriittisen ajattelun edistämiseen ennemmin kuin tulevaisuuden muutosvoimien tai trendien ennakkointiin. Tavoitteena on laajentaa opiskelijoiden näkemyksiä vallitsevasta tasaisesta kasvusta ja kehityksestä vaihtoehtoihin ja yllättäviin tulevaisuuksiin. Elämän yllättäviä sattumuksia voi myös oppia hyödyntämään (Mitchell). Ohjauksessa huomio kiinnittyy sekä yleisiin ja ulkoisiin yhteiskunnallisiin tekijöihin että yksilön sisäisiin odotuksiin, tarpeisiin, toiveisiin ja arvoihin. Tulevaisuusohjauksen taustalla vaikuttavat ajatukset painottavat yksilön itseohjautuvuutta ja rakentavaa sosiaalista roolia. Seuraavassa luvussa esiteltävät työkalut on suunniteltu tukemaan tätä ohjattavan tietoisten valintojen oppimisprosessia.

TULEVAISUUS- TIETOISUUTTA JA -OPPIMISTA TUKEVAT TYÖKALUT

Olemme aiemmissa luvuissa kartoittaneet muuttuvan maailman asettamia haasteita ohjaukselle ja esittäneet ratkaisuna tulevaisuusohjauksen ja -oppimisen viitekehysten. Näiden tueksi tarvitaan luonnollisesti sopivia menetelmiä ja työkaluja. Tässä luvussa esittelemme neljä erilaista työkalua tulevaisuuden ohjaamisen tueksi ja malleja niiden hyödyntämiseksi eri ohjaustilanteissa.

Nykyisin käytössä olevat ohjauksen työvälineet keskittyvät pääasiassa itsetuntemukseen, uratarinoihin ja tiedon tuottamiseen nykyisistä työmarkkinoista. Pitkän tähtäyksen ohjaukselliset työkalut ovat usein suunnittelua korostavia, joissa ympäröivä yhteiskunta ja sen tulevaisuus nähdään yksinkertaistettuna ja suhteellisen pysyvänä (Wheelwright). Koska tulevaisuus on jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä, pidämme varautumista vaihtoehtoihin kehityskulkuihin hyödyllisenä ja tarpeellisenä taitona oman elämän hallinnan kannalta. Erilaisten vaihtoehtojen tunnustelu ja kuvittelu auttavat kehittämään reflektiokykyä ja itseohjautuvuutta sekä päätöksenteon tietoisuutta. Toisaalta varautuminen haastaviin elämäntilanteisiin tai työelämän kriisivaiheisiin saattaa nuoresta tuntua synkältä ja lamaanuttavaltakin.

Yhtä tärkeää kuin tiedostaa ja arvioida erilaisia vaihtoehtoja, on pysähtyä – ottaa hetki aikaa ja antaa mahdollisuus omien päämäärien ja niiden takaa löytyvien ilmiöiden paremmalle ymmärtämiselle. Samalla on mahdollista hahmottaa myös laajemmin tulevaisuuteen suuntautuvaan toimintaamme tietoisesti tai tiedostamatta liittyviä arvoja, odotuksia ja tavoitteita. Kehittämiemme tulevaisuustyökalujen tarkoituksena on tutustuttaa käyttäjät erilaisiin työ- ja muun elämän tilanteisiin ja vaihtoehtoihin ratkaisuihin. Työkalut tarjoavat opiskelijälähtöisiä tapoja auttaa tunnistamaan erilaisia mahdollisuuksia ja omia ajatusmalleja.

Olemme kehittäneet neljä erilaista työkalua tulevaisuussuuntautuneen uraohjauksen tueksi. Nämä työkalut ovat:

1. Get a Life -työelämäsimulaatio,
2. HUPS - Henkilökohtaisia urapolkuja suuntimassa ohjausprosessi,
3. Pienet suuret valinnat -korttipeli sekä
4. Seikkailu sumussa -simulaatio.

Työkalujen taustalla on ajatus tulevaisuuden tekemisestä tai rakentamisesta, jolloin yksilön toiminnalla ja päätöksillä on vaikutusta sekä hänen elämäänsä että ympäristöönsä. Työkalujen toteutuksessa on korostettu valinnan mahdollisuuksia, mielikuvitusta, kokeilua ja aktiivista asennoitumista tulevaisuuteen.

Get a Life -työelämäsimulaatio korostaa ympäristön, eri tilanteiden, sosiaalisuuden ja henkilökohtaisen todellisuuden merkitystä tulevaisuutta koskevissa valinnoissa. HUPS, Pienet suuret valinnat ja Seikkailu sumussa -työkaluissa on yhdistetty tulevaisuudentutkimuksen ja ryhmänohjauksen menetelmiä. Työkalujen ja prosessien tavoitteena on edistää nuorten tulevaisuuteen suuntautumista sekä henkilökohtaisten merkitysten löytämistä koulutusvalinnoille.

Get a Life -työelämäsimulaatio

Get a Life -työelämäsimulaatio luo tulevaisuuskuvia ja hahmottaa sitä, mitä tulevaisuudessa voi tapahtua. Simulaatiossa tarjoutuvien useiden mahdollisten urapolkujen avulla opiskelija voi löytää entistä enemmän perusteita ja uusia mahdollisuuksia valinnoille, joita hän nykyhetkessä tekee. Työelämäsimulaatio auttaa opiskelijoita ymmärtämään myös toimiansa ja valintojensa seurauksia sekä arvoja, joita oman tulevaisuuden pohtimiseen liittyy. Työelämäsimulaation perimmäinen tarkoitus on juuri luoda uutta tapaa ymmärtää tulevaisuutta ja kehittää aitoa toimintaan suuntautuvaa reflektiokykyä.

Tulevaisuusohjauksessa vahvistetaan ja aktivoidaan yksilön voimavaroja sekä luottamusta omiin kykyihin selviytyä eteen tulevista haasteista. Simulaatiotyökalu on ”harjoituskenttä”, jonka tarkoituksena on tuoda tuntematonta tulevaisuutta jollain tasolla hallittavissa olevaksi ja kirkastaa käsityksiä omista kyvyistä, ominaisuuksista, pystyvyydestä ja voimavaroista.

Työkalun käyttäjä voi ikään kuin harjoitella tulevaisuuden tilanteita tai ratkaisuja ja testata erilaisia vaihtoehtoisia valintoja. Simulaatio mahdollistaa uuden kokeilemisen ja kokemusten hankkimisen tilanteista, joista oppijalla ei ole aiempaa tietoa. Työkalun tarkoituksena on kehittää itsetuntemusta, luottamusta ja tietoisuutta omia valintoja ohjaavista periaatteista. Tulevaisuuden hahmottamisen kyky, omien ajattelu- ja päätöksentekotapojen tuntemus ja luottamus omiin kykyihin yhdistävät tulevaisuustietoisuuden ja -oppimisen.

Get a Life -simulaatio ei tarjoa valmiita vastauksia siitä, millainen tulevaisuuden työelämä on ja millaiset valinnat ovat hyödyllisiä tai vievät kohti parasta mahdollista tulevaisuutta. Työkalun tarkoituksena on herätellä tulevaisuusajattelua ja auttaa pohtimaan jokaisen omia odotuksia, toiveita ja ennakkokäsityksiä oman työelämänsä suunnittelussa. Työelämäsimulaatio kehittää opiskelijan tulevaisuustietoisuutta, lisää opiskelijoiden näkemyksiä valinnan mahdollisuuksista, sekä vapauttaa heitä näkemään tulevaisuutensa uusilla tavoilla. Ajatuksena on välttää moralisointia ja tuoda ohjauskeskusteluun näkemyksiä pitkälle tulevaisuuteen suuntautuvasta työn ja elämäkokonaisuuden hallinnasta.

Missä työelämäsimulaatiota voi hyödyntää?

- Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa opintoneuvonnan ja -ohjauksen työkaluna
- Lukioissa, ammattioppilaitoksissa ja opistoissa
- Yksilöllisessä käytössä
- Osana ohjauksen verkkopalveluja
- Työelämäohjauksessa oppilaitosten ulkopuolella
- Sopii hyvin osaksi HUPS-prosessia

Liitteestä 3 löytyy teemoja ja ideoita pelin loppukeskustelua varten.

Get a Life -simulaatio löytyy osoitteesta: www.getalife.fi.

Käyttökokemuksia

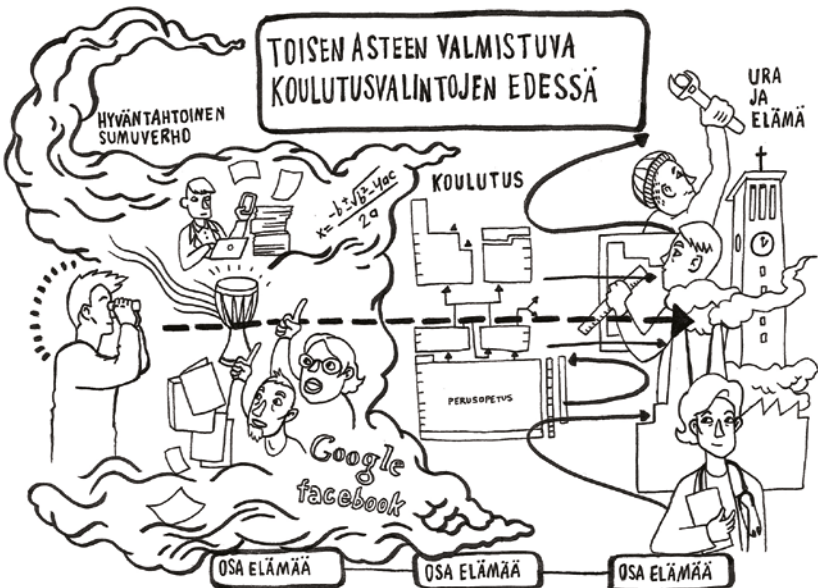
Opiskelijoiden kokemuksia: ▪ Kiinnostava tapa tehdä urasuunnitelmia ja pohtia valintoja
▪ Saa huomaamaan, että kaikista ratkaisuista voi löytyä jotakin positiivista, joskus ensi katsomalta huonosta päätöksestäkin aivan yllättäen ▪ Oli mielekästä saada kokeilla eri vaihtoehtojen tuloksia, pystyi katsomaan ns. menneeseen ▪ Simulaatio tuo esille useanlaisia mahdollisia tulevaisuuksia. Se ehkä herättää korkeakouluopiskelijan ajattelemaan, ettei kaikki aina ehkä menekään omien suunnitelmien mukaisesti, vaan olemme kaikki riippuvaisia yhteiskunnasta, taloudesta, sosiaalisesta verkostosta ▪ Mielestäni tämä on hyvä työkalu, koska se pistää pohtimaan omia vaihtoehtoja ihan uudella tasolla ▪

HUPS – Henkilökohtaisia urapolkuja suuntimassa

Pienryhmäohjausmalli opinto- ja uraohjaukseen

Millaista osaamista tarvitsen unelmatyössäni? Mitä haluan opiskella vai pitäisikö minun opiskella jotain mitä en halua, jos haluan saada varmasti työtä? Olenko oikealla alalla ja mihin tällä koulutuksella olen menossa? Mitä minun pitäisi valita saavuttaakseni unelmani – ”kuka ja missä olen nyt ja mikä minusta tulee seuraavaksi, isompana?” Nämä ovat esimerkkejä niistä kysymyksistä, joita koulutus- tai uravalintojaan miettivä ihminen mahdollisesti mielessään pohtii. Tulevaisuusajatteluun perustuvan HUPS-prosessin avulla näitä kysymyksiä pyritään käsittelemään siten, että ne muodostaisivat kokonaisvaltaisen ja perustellun näkemyksen osallistujan omista kokemuksista ja suhteesta tulevaisuuteen.

Henkilökohtaisen urapolkujen suuntimisen tavoitteena on kehittää yksilön kykyä havainnoita ja hallita itseään ja ympäristöään. HUPS:ssa keskeistä on tiedon käsittäminen, ei tosi uskomuksina vaan merkityksinä, jotka syntyvät kun informaatio muuttaa henkilön omaa tai ryhmän jaettua käsitystä jostakin asiasta. Henkilökohtaista tulevaisuutta ja tulevaisuusajattelua käytetään tarkastelun ja merkityksenannon viitekehyksenä. Tärkein tiedon lähde ja rakentumisen prosessi on ryhmässä sosiaalisessa kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa tapahtuva informaation vaihto ja vertailu yhdistettynä itsereflektoon. Prosessin aikana vuorottelevat dialogi ja autokommunikaatio muodostavat yhdessä tulevaisuusdiskurssin, joka koostuu jaetuista ja yleisistä sekä yksityisistä ja henkilökohtaisista lausumista. Vaikka varmoja vastauksia tulevaisuudesta ei ole, on valintojen tekemisen kannalta tärkeää kuitenkin kyky ja halu asettaa päämääriä sekä toimia niiden saavuttamiseksi.

HUPS pähkinänkuoressa:

- Ohjaajan fasilitoima yksilö- ja ryhmätyöhön perustuva henkilökohtainen tulevaisuusprosessi
- Koostuu itsenäisistä moduuleista, joiden kokonaiskesto on n. 9 oppituntia
- Suunnattu perusasteen käyneille (lukiot ja ammatilliset oppilaitokset, opistot)
- Sopii hyvin myös korkeakouluihin ja työelämäohjaukseen

Tämän käsikirjan lopussa on HUPS-prosessin tarkempi kuvaus ja pohjia tuntisuunnitelmia varten eri kohderyhmille ammattistarteista korkeakouluihin.

Koulutusta HUPS-prosessin ohjaamiseen järjestetään vuoden 2014 ajan. Lisätiedot koulutuksista: www.koukkuun.fi.

Käyttökokemuksia

Opiskelijoiden kokemuksia: • Abeilta sai ideoita työelämätehtävään (lukiolainen) • Selvitin koulutuspaikat ja hakusysteemit (lukiolainen) • En uskaltanut sanoa kaikkea mitä halusin... (abi) • Kolmen työpaikan hakeminen oli avartava kokemus (amk) • Tulevaisuus on niin muuttuvaa, että sitä on vaikea suunnitella (yliopisto) • Muiden antamat vinkit oli todella hyviä (amk) • Vaaditaanko insinööritä asiakaspalvelutaitoja? (amk) • Oli helpottavaa huomata, että muutkin miettii näitä asioita (amk) • Ei kavereiden kanssa tule puhuttua näin syvällisesti (yliopisto) • Masennuin tulevaisuuden työelämästä... (amk) • Yksilökeskustelu jäi mieleen (yliopisto) •

Ohjaajan kokemuksia: • Voi muokata helposti näköisekseen ja kohderyhmän mukaan • Korkeakouluopiskelijoille voi antaa enemmän vapautta, mutta toisella asteella pitää olla tarkemmat ohjeet ja tehtävät (esim. harjoituspäiväkirja) • Harjoitteita voi kehittää lisää tai ottaa jonkun pois. Lisäksi esim. tulevaisuusverstaan voi vetää ihan yksinäänkin • Ei vaadi juuri etukäteisvalmistelua; tussit, post it -laput ja pari fläppiä riittää • Voi liittää johonkin olemassa olevaan (työhaastattelu, cv jne.) • Hyvä työskentelyvaihe ennen yksilöohjausta • Opiskelija joutuu miettimään asioita pidemmälle kuin seuraavaan viikkoon •

Pienet suuret valinnat -korttipeli

Valinnan tekemistä edeltää usein – hiljaisena tai ääneen lausuttuna – kysymys siitä, mitä minun pitäisi tehdä tässä ja nyt. Tulevaisuutta katsoessa valinta ei ole enää selkeärajainen tekninen ongelma, jota yritetään ratkaista, vaan kysymys muotoutuu uudelleen: jos harkitsemani vaihtoehto on ratkaisu johonkin – mikä on ongelma? Tai pelin kielellä: mitkä ovat tavoitteeni ja mitä reittiä niihin yritän? Pienet suuret valinnat -peli auttaa kokemuksen kautta ymmärtämään sitä, että tehdyillä valinnoilla on seurauksia, joita ei voi valita. Jos päätät vaikkapa lähteä vaihto-opiskelijaksi tai paiskia ylitöitä, et tarkalleen tiedä, mitä siitä seuraa. Tekemällä valintoja täytyy, mutta erityisesti saa ottaa kantaa ja vaikuttaa omaan elämään.

Yhtä tärkeää kuin tiedostaa ja arvioida erilaisia vaihtoehtoja, on pysähtyä – ottaa hetki aikaa ja antaa mahdollisuus omien päämäärien ja niiden taustojen paremmalle ymmärtämiselle. Pienet suuret valinnat on peli, joka tarjoaa leikkimieliset puitteet pohtia koulutus- ja ammattivalintoja. Samalla on mahdollista hahmottaa myös laajemmin tulevaisuuteen suuntautuvaan toimintaamme tietoisesti tai tiedostamatta liittyviä arvoja, odotuksia ja tavoitteita. Pelin tavoite ei ole tarkasti kuvata maailmaa tai jakaa faktatietoa erilaisista vaihtoehtoista. Pelin tavoite ei myöskään ole toisten pelaajien voittaminen tai kilpailu heitä vastaan, vaan oman pelin löytäminen ja ymmärtäminen. Pelin taustalla on johtoajatus, jonka mukaan henkilökohtaisissa valinnoissa tietoa tärkeämpää on tiedon merkitys valitsijalle.

Pienet suuret valinnat tiivistettynä:

- Henkilökohtaisia tavoitteita testaava sekä lukuisia koulutuksia ja ammatteja esittelevä peli
- 4-5 pelaajan ryhmille esim. oppitunnilla pelattavaksi, lopuksi reflektio ohjaajan johdolla
- Suunnattu yläkoululaisille ja toisen asteen opiskelijoille, myös oppilaitosten ulkopuoliseen käyttöön
- Peliä on kehitetty ja testattu mm. yläkouluissa, toisella asteella, ammattistarteissa ja nuorten työpajoissa

Liitteestä 3 löytyy teemoja ja ideoita pelin loppukeskustelua varten.

Peliä voi tilata maksutta vuoden 2014 ajan osoitteesta: www.koukkuun.fi.

Käyttökokemuksia

Opiskelijoiden kokemuksia: ▪ Oli se kivempi kuin monopoli (ammattistarttilainen) ▪ Maailmassa voi tapahtua mitä vaan (maahanmuuttajaopiskelija, Oulu) ▪ Kiinnostava, hauska, erilainen, mielenkiintoinen (nuorisopajan nuori, Oulu) ▪ Peli aluksi monimutkainen, mut sit kun se lähtee, niin ihan kiva pelata (8-luokkalainen, Turku) ▪

Ohjaajien kokemuksia: ▪ Peli mielenkiintoisella tavalla haastoi miettimään erityisesti pelaajan arvoja. Uskon, että se kartutti tietoa nimenomaan omista arvoista (opinto-ohjaaja, Helsinki) ▪ Peli altisti pelaajaa uudelle ajattelulle ja se on mielestäni hyödyllistä (opinto-ohjaaja, Helsinki) ▪

Seikkailu sumussa -simulaatio

Kun nuoret pohtivat koulutus- ja uravalintojaan, he saavat usein paljon informaatiota siitä mitä heidän kannattaisi tehdä. Erilaisia soveltuvuustestejä, juttuja, huhuja, oppaita ja mielipiteistä riittää. Koulutusvalintoihin liittyvät ongelmat eivät useinkaan johdu siitä, ettei tietoa olisi saatavilla. Päinvastoin, sitä saa liikaa. Tällaisessa tilanteessa nuoren omien tavoitteiden tunnistaminen hankaloituu. Nykytilanteen ja tulevaisuuden väliin muodostuu sumuverho, jonka läpi voi olla haastavaa tunnistaa mikä on arvokasta ja tärkeää. Mitä valinnoilla halutaan lopulta saavuttaa? Tähän kysymykseen tavoitellaan vastausta seikkailemalla sumussa.

Seikkailu sumussa yhdistää taidot, elämän ja työn. Sen tarkoituksena on tarjota erilaisia näkökulmia koulutus- ja uravalintoihin lyhyen rastiradan muodossa. Tavoitteena on saada oivalluksia erilaisten valintojen vaikutuksista elämään ja pohtia sitä, miten moninaisilla tavoilla erilaisia taitoja voi esimerkiksi työssään käyttää. Radalla kerätään itselle taitoja ja toteutetaan erilaisia projekteja yhdessä muiden kanssa. Projektit muodostavat pelin ytimen: niiden toteuttamisen yhteydessä täytyy todella paneutua pohtimaan sitä, miten erilaisista taidoista on hyötyä. Pelin tavoitteena on osoittaa oppimisen monimuotoisuus; työelämässä hyödylliset taidot saattavat kertyä myös virallisten koulutusinstituutioiden ulkopuolelta. Tavoitteena on myös haastaa pelaajaa miettimään millä tavoin opittua on mahdollista soveltaa erilaisissa tilanteissa ja että tehdyillä valinnoilla on pitkäaikaiset vaikutukset, myös seuraukset.

Seikkailu sumussa -simulaatio:

- Mahdollisia koulutus-, työ- ja elämänpolkuja kartoittava harjoitus, jossa valintoja hahmotetaan ja tehdään monenlaisen informaation täyttämässä tilassa.
- Osallistujat etenevät omien valintojensa mukaisesti joko yksin tai keskustelemalla muiden kanssa.
- Kehitetty erityisesti toisen asteen opiskelijoille, mutta on laajasti sovellettavissa myös muille kohderyhmille.
- Toteutetaan tilassa (esim. luokkahuone tai liikuntasali), toimii myös suurilla osallistujamäärillä (esim. koko vuosiluokalle).

Liitteestä 3 löytyy teemoja ja ideoita pelin loppukeskustelua varten.

Simulaatiopakettia voi tilata maksutta vuoden 2014 ajan osoitteesta:
www.koukkuun.fi.

Käyttökokemuksia

Opiskelijoiden kokemuksia: • Viihdyttävä, "jäi koukkuun ja iski himo" (nuorisotalon nuori, Oulu) • Mukavaa kun sai oikeesti "seikkailla" tilasta toiseen (nuorisotalon nuori, Oulu) •

Ohjaajien kokemuksia: • Hyvä kun kehitetään toiminnallisia ohjaustyökaluja (opinto-ohjaaja, Joensuu) • Korttien tarinat hyviä (opinto-ohjaaja, Joensuu) •

LÄHTEET

- Ahvenainen, M. (2013) Henkilökohtainen tulevaisuus. KOUKKU - koulutusvalinnat kuntoon. www.koukkuun.fi/tutkimus/tutkimusartikkelit, linkki noudettu 17.1.2014.
- Brehmer, B. (1980) In one word: Not from experience. *Acta Psychologica* 45, p. 223-241.
- Dewey, J. (1910) *How we think*. Boston: Heath.
- Engeström, Y. (1987) *Learning by expanding: An activity-theoretical approach to developmental research*. Orienta-Konsultit, Helsinki.
- Hakkarainen, K. - Lonka, K. & Lipponen, L. (1999) *Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen*. WSOY.
- Hanhinen, T. (2010) *Työelämäosaaminen. Kvalifikaatioiden luokitusjärjestelmän konstruointi*. Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere.
- Helander, J. - Lerkkanen, J. & Seinä, S. (2007) *Tutkiva ja kehittävä opinto-ohjaaja. Teoksessa: Jääskeläinen, M. - Laukia, J. - Luukkainen, O. & Remes, P. (toim.) Ammattikasvatuksen soihdunkantoa. Kymmenen vuotta opettajankoulutusta ammatillisissa opettajakorkeakouluissa*. Opetus 2000. PS-kustannus, Juva, s. 151-164.
- Helander, J. (2000) *Oppiminen ratkaisusuuntautuneessa terapiassa ja ohjauksessa. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 169*, Helsinki.
- Hiebert, B. (2006) *IAEGV International competencies. Konferenssipuheenvuoro. IAEGV:n konferenssi Cross over Guidance. Kööpenhamina, 25.8.2006*.
- Juutilainen, P.-K. (2003) *Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. Joensuun yliopisto kasvatustieteellisiä julkaisuja, no. 92*.
- Lerkkanen, J. (2011) *Siltamalli koulutus- ja uravalinnan tukena. Teoksessa: Kasurinen, H. - Merimaa, E. & Pirttiniemi, J. (toim.) OPO. Opinto-ohjaajan käsikirja. Oppaat ja käsikirjat 2001:3. Opetushallitus, s. 56-62*.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991) *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lombardo, T. (2006) *Contemporary Futurist Thought. Science Fiction, Futures Studies, and Theories and Visions of the Last Future in the Last Century*. Bloomington, Indiana.
- Miettinen, R. (2000) *The concept of experiential learning and John Dewey's theory of reflective thought and action. International Journal of Lifelong Education, Vol. 19, No. 1, Jan-Feb, 2000, p. 54-72*.

Mitchell, K. E. – Levin, A. S. & Krumboltz, J. D. (1999) Planned Happenstance: Constructing Unexpected Career Opportunities. *Journal of Counseling & Development*, Spring 1999, volume 77, p. 115-124.

Nordensvärd, J. (2013) The weak human and the saving grace of the welfare state: German pupils' perception of future social change and drivers of change. *Futures*, May 2013, volume 49, p. 22-34.

Nummenmaa, A. R. – Sinisalo, P. & Vanhalakka-Ruoho, M. (2008) Askelten kuvioita. Ohjaustutkimuksen kavalkadia. Teoksessa: Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) Parveke maailmaan päin. Ohjauskoulutuksen maisterikoulutuksen kaksi vuosikymmentä. Joensuu. Joensuun yliopisto, s. 13-24.

Ojanen, M. (1994) Mikä MINÄ on? Kirjatoimi, Tampere.

Onnismaa, J. (2003) Epävarmuuden paluu. Ohjauksen ja asiantuntijuuden muutos. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja. 91.

Onnismaa, J. (2007) Ohjaus ja neuvontatyö. Aikaa huomiota ja kunnioitusta. Gaudeamus. Helsinki.

Peavy, R.-V. (2002) Ammatinvalinnan ja urasuunnittelun ohjaus postmodernina aikana. Teoksessa: Onnismaa, J. – Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.) Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1. Ohjauksen lähestymistavat ja ohjaustutkimus. Suomenos: Auvinen, P. PS-kustannus. Juva. s. 14-40.

Suihkonen, S. (2007) Vanhempien osallistuminen nuoren ammatinvalintaan kolmen sukupolven kokemana. Teoksessa: Juutilainen, P.-K. (toim.) Suhteita ja suunnanottoa. Näkökulmia nuorten ohjaukseen. Joensuun yliopisto.

TOPI, tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaali (2014) Tulevaisuudentutkimuksen perusteet, www.tulevaisuus.fi/topi, linkki noudettu 17.1.2014.

Töissä.fi (2013) Korkeakouluista valmistuneet työelämässä. www.töissä.fi, linkki noudettu 25.11.2013.

Vanttaja, M. (2002) Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Kasvatusalan tutkimuksia 8. Suomen kasvatustieteellinen seura. Painosalama Oy, Turku.

Wheelwright, V. (2011) The Power of the Long-Term Perspective. Moving from vision to action. World Futures Society.

HUPS-prosessin toteutus ja tuntimalleja

HUPS-prosessin toteutus

Tulevaisuusorientoitunut ryhmäohjausmenetelmä opinto- ja uraohjaukseen on suunniteltu noin 8-16 osallistujalle. Ajatuksena on purkaa ymmärrettävään muotoon koulutuksen ja työn välisiä kytköksiä käyttämällä näitä yhdistävänä näkökulmana osaamista. Osallistuja pohtii ja jakaa omia ajatuksiaan, näkemyksiään, mielipiteitään, arvojaan ja tietojaan, mutta samalla saa muilta ryhmän jäseniltä vastaavaa informaatiota. Pedagoginen ydinajatus on tulevaisuudentutkimuksen ja pienryhmäohjauksen menetelmien yhdistämisessä.

Kurssin ydinosa koostuu 3-5 ohjaukerrasta (noin 90 min.) ja yhdestä yksilöohjauksesta. Toiminnallinen kurssi mahdollistaa kurkistuksen tulevaisuuden sumuverhon taakse siten, että osallistuja pystyy konkreettisesti hahmottamaan osaamisalueita, joita työelämässä mahdollisesti tarvitaan. Ideana on, että osallistuja voisi nähdä valinnan mahdollisuuksia ja mahdollisuuksia valita; esim. mihin suuntaan hänen pitäisi viedä opintojaan työnsaantimahdollisuuksien näkökulmasta tai mitä hänen pitäisi opiskella saavuttaakseen hänelle itselleen merkityksellisen tulevaisuuden. Yksi keskeisistä hahmotuksista on valintojen merkitys henkilökohtaiseen tulevaisuuteen.

HUPS:in ideana on, että ohjaajalla on mahdollisuus tehdä prosessista oman näköisensä. Hän voi lisätä siihen harjoituksia tai jättää jotain pois. Samalla hän voi muuttaa toteutustapaa osallistujien iän, kokemuksen tai ihan käytännön reunaehtojen vuoksi. Tapauksia on hyvä organisoida kerran viikossa -periaatteella.

Seuraavassa on esitettyä tuntimallit kahdelle erilaiselle ryhmälle: korkeakouluopiskelijoille ja ammattistarttilaisille. Niitä vapaasti muokkaamalla voi räätälöidä HUPS-prosessin erilaisille ryhmille perusasteen jälkeen.

Tuntimalli 1: Korkeakoulut

Ennakkotehtävä

Tehtävä ennen ensimmäistä kokoontumista: Etsi työmarkkinoilta kolme ”unelmatyötehtävää”, joista olet kiinnostunut ja selvitä näissä tarvittava käytännön osaaminen.

Lisäksi orientoivana tehtävänä: Get a Life -työelämäsimulaatio: www.getalife.fi.

Ensimmäisen tapaamiskerta (Vallitseva tulevaisuus)

Ensimmäisellä tapaamiskerralla on tärkeää saada ryhmä toimimaan yhdessä. Tämän aikaansaamiseksi on hyvä käyttää runsaasti aikaa (15–20 min.) ryhmän jäsenten tutustuttamiseen toisiinsa. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi ohjaaja voi käyttää erilaisia harjoitteita, joissa ryhmä joutuu tutustumaan toisiinsa. Tällaisia harjoitteita voivat esimerkiksi olla:

- a) Tutustumisbingo (ks. liite 2)
- b) Ryhmän jäsenen esitteleminen (pareittain, kolmen ryhmässä)
- c) Tulevaisuusjana: janan toiseen päähän ne, joille tulevaisuuden koulutussuunnitelmat ovat selvillä ja toiseen joilla ei niinkään selvillä.

1) Tulevaisuusajatteluharjoite:

- Ajatteletko koskaan tulevaisuuttasi ja mikä saa sinut ajattelemaan tulevaisuuttasi? Kirjataan 3 asiaa lapulle ja laput seinälle. Myös en ajattele on vaihtoehto. Käydään yhdessä läpi. Kysymyksiä ja keskustelua.

2) Vallitsevien tulevaisuuksien jakaminen ja vertailu ryhmässä -harjoite:

- Miksi olen tässä koulussa/koulutusohjelmassa? Miksi hain opiskelemaan? Mitä valintoja olen tehnyt liittyen koulutukseen? Mitkä asiat ovat vaikuttaneet valintoihini? Mikä on ollut merkityksellinen syy valintoihini?
 - Post it- tai paperilapuille (yksi per ajatus)
 - Jaetaan ryhmä 3–4 hlö:n ryhmiin, jossa jokainen esittelee omansa
 - Fläppipaperille ryhmä tekee esityksen, jossa on kooste ryhmäläisten valinnoista
 - Jokainen ryhmä esittää oman yhteenvedon

Yhteinen keskustelu valinnoista ja niiden merkityksestä henkilökohtaiseen tulevaisuuteen. Olenko toiminut tietoisesti? Onko minulla ollut ”juoni”? Mikä merkitys valinnoillani on ollut nykyisyyteen?

Käytön konteksti	Toteutuksen konteksti
Kenelle tehdään?	Ketkä tekevät? Keitä tai mitä tekemiseen tarvitaan?
Mitä tehdään? (esim. idea tuotteeksi tai palveluksi) Mitä toiminnalla on tarkoitus saada aikaan?	
Miksi tehdään? Mikä on tarve? Mikä on syy tehdä? Mikä on tekemiseen sisältyvä lisäarvo?	Miten tehdään? Mitä osaamista tarvitaan? Mitkä ovat ylivoimatekijät tai ydinpätevyvydet?

Toinen tapaamiskerta: Tulevaisuus ja mahdolliset maailmat työelämässä

Toisen kerran tavoitteena on että osallistujat pystyvät keskustelemaan mukavassa ilmapiirissä tulevaisuuden osaamisesta ja työstä. Osallistuja pystyy vertaamaan omia ajatuksiaan muiden ajatuksiin ja ottamaan sieltä ideoita omiin suunnitelmiinsa. Keskustelu on pitkälti itseorganisoituvaa; tarina kasvaa, etenee ja syvenyy automaattisesti, kun osallistujat ruokkivat omaa, toistensa ja yhteistä jaettua käsitystä tulevaisuudesta. Tämän kaltaisessa vuorovaikutteisessa tilanteessa keskustelut ja tarinat jäävät myös varsin hyvin mieleen. On tärkeää, että ryhmä (4 henkilöä) ei ole liian suuri, jotta kaikki pääsevät mukaan keskusteluun ja kertomaan oman mielipiteensä.

1) Ryhmäytymisharjoite (vapaavalintainen)

- Esimerkkiharjoite: ryhmän jäsenet seisovat piirissä ja heittelevät palloa. Aina sille kenelle heittää, pitää sanoa hänen nimensä. Jos sanoo nimen väärin tai pallo putoaa, niin koko ryhmä tekee 5 kyykkyyän nousua.

2) Tulevaisuusprosessiharjoite: Työ ja työelämä vuonna 2030 (osaamisen näkökulma)

- Opiskelijat jaetaan pienryhmiin (3–4 hlö) ja heille annetaan tusseja ja fläppipaperi työvälineeksi. Alkuohjeistus: Kirjatkaa otsikko paperin keskelle. Keskustelkaa vapaasti 40 minuuttia siitä, millaista osaamista tulevaisuuden työelämässä mahdollisesti tarvitaan. Ryhmille painotetaan, että keskustelussa ei ole oikeita tai vääriä, hyviä tai huonoja vastauksia – on vain yksi sääntö: Kirjatkaa paperille keskustelun varrella esiin nousevia teemoja. Tässä vaiheessa ryhmät saavat myös vapaasti vetäytyä työskentelemään sellaiseen paikkaan, joka tuntuu heistä mukavalta.

- Toisessa vaiheessa ryhmät valitsevat (demokraattisesti: ryhmäpäätös tai äänestys) yhden teeman, joka on noussut esille keskustelussa. Tämän jälkeen he syventävät teemaa täyttämällä tulevaisuustaulukon (ks. kuva).

Tulevaisuustaulukon täyttäminen voi lähteä liikkeelle mistä tahansa kysymyksestä. Käytännössä, riippuen alussa käydystä keskustelusta, usein käytön ja toteutuksen yhdistävä kysymys ”mitä tehdään eli mitä toiminnalla on tarkoitus saada aikaan” on luonteva aloituskohta. Esimerkkinä tästä yhdellä HUPSiin osallistuneella ryhmällä esiin nousi teema: Kasvava sosiaalisten verkostojen merkitys. Tämän jälkeen ryhmä lähti miettimään käytön kontekstia näkökulmasta kenelle tehdään? Pohdinnan tuloksena oli, että verkostoja luodaan itselle, mutta myös yritykset joutuvat entistä enemmän toimimaan niissä verkostoissa, joissa ihmiset muutenkin ovat.

Esimerkkinä kysymykseen ”ketkä tekevät ja mitä tekemiseen tarvitaan” tällä ryhmällä esiin nousivat mm. yksilöt, yritykset, yhteisöt, järjestöt. Taustalla oli ajatus työn ja vapaa-ajan mutta myös työtä organisoivien rakenteiden ja mekanismien häilyvistä rajoista tulevaisuudesta.

Seuraavaksi pohdittiin valittua teemaan kysymysten ”miksi tehdään, mikä on tarve tai syy tähän” kautta. Esimerkkiryhmä visioi tekemisen syyksi sen, että työpaikan löytäminen, asiakkaiden hankkiminen ja markkinointi tapahtuu tulevaisuudessa yhä enemmän näissä verkostoissa.

Kysymykseen ”miten tehdään” ryhmä pohti sosiaalisen median roolia, harrastuksia ja sosiaalisten taitojen merkityksen kasvamista entisestään. ”Yksilön pitää kaikkialla ja jatkuvasti tehdä verkostoitumista, jotta työnsaannin mahdollisuus kasvaa.”

Tulevaisuustaulukon jälkeen kunkin ryhmän tuli tehdyn työn pohjalta kirjoittaa tai piirtää (tai muuten vapaasti ilmaista) tulevaisuuskuva valitsemastaan teemasta. Tulevaisuuskuva, kuvaus tulevaisuudesta, voi olla esim. yksi päivä tai tapahtuma työpäivästä vuonna 2030. Tulevaisuuskuvan/tarinan tehtävänä on vetää yhteen prosessin aikana käyty keskustelu ja samalla muodostaa loppukeskustelussa muille ryhmille jaettava näkemys tulevaisuudesta.

Kolmas tapaamiskerta: Mitä, missä ja miksi: Mitä haluat tavoitella?

Tämän kerran tavoitteena on pohtia millaista osaamista ”unelma-ammateissani” tarvitaan? Mitä taitoja työelämässä arvostetaan tällä hetkellä? Onko koulutusvalintani viemässä minua näitä taitoja/ osaamista kohti ja mitä minun pitäisi ottaa huomioon jos haluaisin saavuttaa haluamani tulevaisuuden? Missä näitä taitoja voi oppia?

1) Ryhmäytymisharjoite:

- Cocktail-kutsut: Ryhmä kävelee ympäriinsä, kunnes ohjaaja pysäyttää jokainen valitsee parin, jonka kanssa käy läpi ohjaajan antaman tehtävänannon
 - mikä satuhahmo olisit?
 - mikä kirja tai tv-ohjelma/elokuva teki sinuun viimeksi vaikutuksen?

2) Harjoite: Mahdolliset ja haluttavat tulevaisuudet

- Tässä harjoitteessa osallistujat esittelivät toisilleen pienryhmässä (3-4 hlö) siitä, millaista osaamista "unelmatyötehtävissä" tarvitaan? He yrittävät omin sanoin kuvata niitä taitoja/osaamista, mitkä ovat keskeisiä näihin työtehtäviin. Missä vaadittua osaamista voi hankkia: Miksi kiinnostuin tästä ja onko se minulle mahdollinen?
 - Aluksi jokainen miettii näitä kysymyksiä post it -lapuille
 - Tämän jälkeen ryhmissä keskustellaan ja tehdään posterille yhteinen esitys osaamisvaatimuksista eri työtehtävissä
 - Tämän jälkeen jokainen valitsee yhden työtehtävän ja yhdessä ryhmän kanssa mietitään koulutuspolku siihen.
 - Yhdessä näkökulmien laajentaminen: Mitkä olivat yleisimmät osaamisvaatimukset?

3) Harjoite: Kirjoita tarina: Unelmatyöpäiväni vuonna 2020

- voidaan purkaa pienryhmissä
- halukkaat voivat lukea ääneen kaikille

Neljäs tapaamiskerta: Yksilöohjaus

Tämän kerran tavoitteena on vetää yhteen aiemmat kerrat. Samaan ohjauskertaan voi yhdistää myös muita ohjauksellisia asioita (opintojen tilanne, suunnitelmat jne).

- Millaisena näet tulevaisuutesi työelämän suhteen?
- Millaisia esteitä uskot sinulla olevan haluamasi tulevaisuuden suhteen?
- Millaisia taitoja ja tietoja näet itselläsi olevan työelämän kannalta?
- Miten aiot tämän toteuttaa?

Tämän edellä kuvatun prosessin pohjalle ohjaaja voi lisätä tapaamiskertoja mielensä mukaan, jos hänellä on esimerkiksi lisää harjoitteita tai käytännön realiteetit (aika) eivät riitä viemään suunnitelmaa läpi kyseissä ajassa. Prosessiin voi lisätä esimerkiksi työnhakuun tai hakemuksen tekemisiin liittyviä harjoitteita.

Tuntimalli 2: Ammattistartti

HUPS-prosessi räätälöitynä ammattistarttiluokalle. Prosessia on testattu seuraavasti: kurssi toteutettiin kolmella eri tunnilla viikon välein. Tuntien kesto 1,5 h. Ohjaava opettaja oli koko kurssin mukana ja teki myös itse kurssin tehtäviä.

Ensimmäinen tapaamiskerta

Tavoite: Nykyhetki – valinnan ymmärtäminen. Minä en ole täällä heitettyä, vaan oman valinnan seurauksena

- Kurssin idean esittely
- Ryhmäytymisharjoite
- Video: Uudet koulutusvalinnan ongelmat
- Pari/ryhmäkeskustelu: Miksi olen täällä, miten olen tänne tullut? → kirjoitetaan post it -lapuille vastaukset
- Siirretään laput taululle ja käydään yhdessä läpi (keskustelua)
- Näytetään KOUKKU – koulutusvalinnat kuntoon -hankeen videokilpailun video (voit valita sopivan itse)
- Keskustellaan mitkä kohdat olivat tarinasta valintoja, sattumia, tapahtumia, päätöksiä?

Videot löytyvät Youtubesta KOUKKU-projektin omalta kanavalta:

www.youtube.com/user/Koukkuun

Ensimmäisen kerran koonti: Keskustelun alkuun saaminen vaatii ohjaajalta taitoa ja eläytymistä. Nuoret eivät osaa kovin monisanaisesti pohtia eikä miettiä omaa tilaansa. Nuoret eivät ole pohtineet omaa tulevaisuuttaan, mutta pohtivat sitä mielellään, ohjattun keskustelun kautta.

Miksi minä olen täällä? -kysymyksen vastauksia:

- koska en päässyt soveltuvuuskokeesta läpi
- koska en saanut opiskelupaikkaa
- tulin kysymään ammattistartista opiskelupaikkaa ja jäin tänne
- yritän löytää tämän (ammattistartin) kautta oman paikkani
- halusin kasvaa vuoden
- en halunnut hätiköidä (koulutus) päätöksissä
- haluan löytää minua kiinnostavan ammatin
- ammattistartilta saa lisäpisteitä
- jotain arvosanoja voisin korottaa
- parempi vaihtoehto kuin kymppiluokka

Toinen tapaamiskerta

Tavoite: Osaaminen – mitä minä osaan, mistä osaamista kertyy? Ovatko henkilökohtaiset ominaisuudet osaamista? Koulutuspolun selvittäminen omaan unelma ammattiin! Mikä merkitys on tällä syksyllä ja keväällä, jotta saavutat oman päämääräsi opiskelupaikan suhteen?

- Ryhmäytymisharjoite
- Ammattikompassi (hae kolme ammattia ja niistä viisi eniten kysytyä henkilökohtaista ominaisuutta sekä eniten kysytyt osaamiset, kirjaa ylös). Ammattikompassi on verkossa oleva palvelu. Vaihtoehtoisesti voi etsiä Työ- ja elinkeinopalveluiden sivuilta oman valinnan mukaan ammatteja, joista voidaan katsoa osaamiset ja ominaisuudet.
- Jakaudutaan ryhmiin jokainen esittelee yhden valitsemansa ammatin ryhmässä.
- Kootaan taululle osaamisia ja taitoja sekä pohditaan mistä näitä taitoja voi hankkia
- Koulutuspolun hahmottaminen jonkin hakukoneen kautta ja/tai piirretään kuva ”Minä 10 vuoden päästä”.

Kolmas tapaamiskerta

Tavoite: pohditaan pelaamisen kautta erilaisia tapahtumia elämässä, koulutuspolulla ja työelämässä. Fiktiivinen kohtaaminen koulutuksen ja elämän tapahtumien kanssa, ’tulevaisuussimulaatio’.

- Pelataan korttipeli: Pienet suuret valinnat ja käydään loppukeskustelu pelistä.

Neljäs tapaamiskerta

Resurssien puitteissa voidaan järjestää lisäksi yksilöohjausta (ks. tuntimalli korkeakouluille, neljäs tapaamiskerta, s. 35).

LIITE 2

Tutustumisbingo

Etsi ryhmästä joku, joka...

Tavoitteena on löytää jokaiseen kohtaan ainakin yksi nimi (= bingo).
Saat kysyä vain kolme kysymystä kerrallaan.

on käynyt ensiapukurssin	haaveilee omasta asunnosta	on syntynyt Turussa
käy jalkapallomatseissa	on vihreäilmäinen	kuuntelee suomipoppiä
katsoo sciifiä	on käynyt Euroopan ulkopuolella	on aamuvirkku
on joskus liftannut	pitää kauhuelokuvista	ei välitä suklaasta
harrastaa vaellusta	tykkää runoista	on muuttanut vuoden aikana

Teemoja tulevaisuustyökalujen loppukeskusteluihin

Yhteinen reflektio loppukeskustelun tai -kyselyn muodossa on olennainen osa kaikkia työkaluja. Tässä on esitelty muutamia teemoja ja tehtäviä tulevaisuustyökalujen loppukeskustelua varten. Niitä voi käyttää tarvittaessa ja muokata haluamallaan tavalla. Loppukeskustelulle voi varata aikaa tarpeen mukaan ja ryhmän koosta riippuen 10–30 minuuttia.

Pienet suuret valinnat -korttipeli ja Seikkailu sumussa -simulaatio

Teema 1: tiedon karttuminen

- Lisäsikö työkalu tietoasi erilaisista mahdollisista koulutuksista ja ammateista?
- Esitteleekö työkalu erilaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia?

Teema 2: Kokemukset työkalusta

- Kuvaako peli todellisia valintatilanteita ja elämäntapahtumia?
- Lisääkö peli mielestäsi varmuutta tai epävarmuutta valintojen suhteen?
- Millainen olo on pelin jälkeen, mitä sanoisit pelistä?

Teema 3: Kehittämisajatukset

- Miten pelistä voisi saada toimivamman?

Get a Life -työelämäsimulaatio

- Esitteleekö simulaatio erilaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja?
- Kuvaako simulaatio todellisia valintatilanteita ja elämäntapahtumia?
- Millainen simulaatiokokemus oli?
- Saiko simulaatio sinut pohtimaan omia arvojasi tai suhtautumistasi tulevaisuuteen?
- Onko tulevaisuutta mahdollista suunnitella?
- Miten simulaatiosta voisi saada toimivamman?

www.getalife.fi

koulutusvalinnat kuntoon

www.koukuun.fi

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

